

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์: การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาการจัดการไร่มุมนเวียน
ของชาวปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่

ชื่อผู้เขียน: นายเจษฎา โทติกิจวิวัฒน์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

อาจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธ์ุ	ประธานกรรมการ
อาจารย์ ดร. ชยันต์ วรรณะภูติ	กรรมการ
อาจารย์ ดร. ชูศักดิ์ วิทยาภัก	กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาการจัดการไร่มุมนเวียนของชาวปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการศึกษา ทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ในการศึกษาถึงนโยบายอนุรักษ์ป่าของรัฐที่มีผลต่อการเข้าถึงพื้นที่ไร่มุมนเวียน และพลวัตของชาวปกากะญอในการจัดการที่ดินภายใต้แรงกดดันที่หลากหลาย โดยอาศัยแนวคิดสามประการ คือ 1) แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) แนวคิดว่าด้วยระบบกรรมสิทธิ์ 3) แนวคิดว่าด้วยพลวัตของระบบการจัดการไร่มุมนเวียน

ผลการศึกษาพบว่า ภายใต้เงื่อนไขปัจจุบันจากการผนวกชุมชนเข้าสู่อำนาจของรัฐบาลและระบบตลาดนั้น เป็นผลให้มีความขัดแย้งในหลายระดับในสิทธิการเข้าถึงและควบคุมพื้นที่ที่สำคัญคือความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ชุมชนอ้างระบบจารีตประเพณี และสิทธิในการเข้าถึงควบคุมทรัพยากรธรรมชาติตามลักษณะสิทธิการใช้ ขณะที่รัฐอ้างนโยบายอนุรักษ์ กฎหมายและระบบกรรมสิทธิ์โดยการควบคุมของรัฐ รวมทั้งระบบตลาดที่เข้ามาแทรกแซงชุมชน เป็นผลทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวอย่างหลากหลาย ซึ่งพบว่าชาวปกากะญอมีการปรับตัว 3 แบบ คือ

รูปแบบแรก การทำไร่มุมนเวียนแบบพึ่งพาและไม่ยั่งยืน คือ ระบบการทำไร่มุมนเวียนที่ไม่สามารถประกันความมั่นคงในการยังชีพของชาวบ้านได้อีกต่อไป แม้จะพยายามปรับตัวในการจัดการทำไร่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งพื้นที่ไร่มุมนเวียนให้เล็กลงเพื่อรักษารอบหมุนเวียนไว้ให้เพียงพอ เพราะผลผลิตจะลดลงอย่างมาก จนไม่เพียงพอต่อการบริโภค ขณะที่บางครั้งเรือนก็จะเลือกวิธีการใช้ที่ไร่ซ้ำที่เดิมตามแบบเกษตรถาวร ด้วยการพึ่งพิงปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยจากระบบ

ตลาด แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาความไม่ยั่งยืนของการทำไร่และพืชพาดตลาดมากขึ้นด้วย นอกจากนี้
นั้นก็ยังต้องพึ่งพากับการรับจ้างเพื่อหารายได้มาซื้อข้าวบริโภค

รูปแบบที่สอง การทำไร่แบบเปลี่ยนผ่านและไม่ยั่งยืน คือ ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่ยัง
คงไม่เพียงพอที่จะสร้างความมั่นคงในการยังชีพของชาวบ้าน แต่ชาวบ้านในระบบนี้ได้ดิ้นรนเพื่อ
ปรับตัวด้วยการริเริ่มแสวงหาทางเลือกในการจัดการไร่แบบใหม่ๆ หลายอย่าง ที่แสดงถึงศักยภาพ
และพลวัตในการเปลี่ยนผ่านไปสู่การผลิตอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต แม้ว่าจะยังไม่เกิดขึ้นก็ตาม
เพราะยังมีฐานการยังชีพไม่มั่นคงเพียงพอ และยังคงต้องพึ่งพาดตลาดอยู่ทั้งในด้านการซื้อปัจจัย
การผลิต ขายผลผลิตและการรับจ้าง

รูปแบบที่สาม การทำไร่แบบทางเลือกและยั่งยืน คือ ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่มีศักยภาพ
ภาพในการปรับตัวกับทางเลือกใหม่ของการจัดการไร่แบบผสมผสานได้อย่างมีพลวัต ด้วยการ
พัฒนาทางเลือกในการจัดการไร่ที่ผสมผสานการทำไร่หมุนเวียนที่ยั่งยืนกับการเกษตรแบบถาวร ใน
รูปของการผลิตพืชพาณิชย์ และวนเกษตร ในรูปของสวนผลไม้และการรักษาไม้ยืนต้นไว้ไร่ เช่น
เดียวกับรูปแบบที่สอง แต่รูปแบบนี้จะมีความยั่งยืนของระบบการทำไร่มากกว่า เพราะมีพื้นที่ไร่
จำนวนมากพอ ที่จะรองรับการหมุนเวียนได้ ซึ่งทำให้มีความมั่นคง ในการยังชีพอย่างมาก

จากการศึกษานี้ ได้พบลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งในการทำไร่หมุนเวียนทั้งสามรูปแบบ คือ
ลักษณะการถือครองที่ไร่คล้ายกันทั้งสองลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก ครัวเรือนที่ปรับปรุงพื้นที่
ไร่ให้ปลูกข้าวอย่างเข้มข้น หรือใช้เพื่อการเกษตรแบบถาวรหรือวนเกษตร จะยึดถือพื้นที่ไร่นั้นว่าตน
เป็นเจ้าของ ส่วนลักษณะที่สองก็คือ ครัวเรือนจะยังคงยึดหลักสิทธิการใช้ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนที่พัก
ดินไว้

รูปแบบการถือครองทั้งสองลักษณะ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในชุมชน แสดงให้เห็นว่าชาวบ้าน
พยายามผสมผสานรูปแบบการถือครองที่ไร่ในเชิงซ้อน เพื่อรักษาระบบการทำไร่ของทั้งชุมชน ให้
อยู่รอดได้ ภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ ที่กดดันมาจากภายนอก เพราะการถือครองที่ไร่ทั้งสองลักษณะ
เป็นการผสมลักษณะของกรรมสิทธิ์เอกชนกับกรรมสิทธิ์ร่วมให้อยู่ร่วมกันได้ ซึ่งเปิดโอกาสให้ชาว
บ้านที่มีข้อจำกัดมาก สามารถปรับตัวได้บ้าง หรือมุง กับลดความขัดแย้งภายในชุมชนลง

แต่เมื่อชาวบ้านถูกกดดันจากนโยบายอนุรักษ์ป่าของกรมป่าไม้มากขึ้นในระยะหลัง ชาว
บ้านเริ่มเห็นความจำเป็นที่จะรักษาพื้นที่ไร่ส่วนรวมเพื่อการปรับตัวของตนไว้ จึงลุกขึ้นมาเรียกร้อง
สิทธิจากรัฐเพื่อให้ประกันความมั่นคงในการถือครองที่ไร่ส่วนตัว พร้อมๆ กับการเรียกร้องสิทธิใน
การจัดการป่าชุมชนด้วย เพราะการผสมผสานการถือครองทั้งสองลักษณะให้อยู่ร่วมกันในเชิงซ้อน
บนพื้นฐานของการจัดการร่วมกันในระดับชุมชน จะเป็นหลักประกันให้ชุมชนสามารถมีทางเลือกใน
การปรับตัว และรักษาพลวัตของไร่หมุนเวียนไว้ได้ เพราะพื้นที่ของส่วนรวมในป่าชุมชน ที่คอยรองรับ
รับการหมุนเวียนของการทำไร่ให้ทั้งชุมชนได้อย่างยั่งยืน

Thesis Title : Sustainable Land Management: A Case Study of the Karen's Shifting Cultivation in Chiang Mai Province

Author : Mr. Jesada Chotikijpiwat

Master of Arts Social Development

Examining Committee :

Lecturer Dr. Anan Ganjanapun

Lecturer Dr. Chayan Vaddhanaphuti

Lecturer Dr. Chusak Wittayapak

Abstract

The study on sustainable land management: a case study of Karen's shifting cultivation in Chiang Mai province using sociological and anthropological approach examined the state conservation policies that affected an access to lands for rotational cultivation system. The Karen practiced dynamic land management under various pressures with the guidance of three concepts, i.e., 1) sustainable development concept; 2) property rights concept; and 3) dynamic rotational cultivation concept.

The findings revealed that the on going incorporation of the peripheral communities to the central state control and market system resulted on the multi-level conflicts over access to and control of territory. The important issue has been the conflict between the state and local community. Local communities claimed their access to and control of natural resources on the basis of traditional system of usufruct rights. Meanwhile the state claimed its legitimate rights through state property system and conservation policies. Moreover, the penetration of market system into the communities forced the villagers to adjust to changes. It was found that the Karen managed to adapt in 3 patterns.

The first is the dependent and unsustainable shifting cultivation system. This pattern is unable to assure livelihood security of the villagers even though the villagers

took a great effort to manage it properly. For instance, they tried to divide the land into the small plots for rotation to maintain the suitable fallow period but the yield is still decreased to the level that is not enough for consumption. Meanwhile some villagers opted to remain cultivating in the same plot of land as the way the sedentary farmers did by relying on the means of production such as commercial fertilizer. However, they in turn had to depend more on the outside market and unsustainable cultivation system.

The second is the transitional and unsustainable system. This system is still not sufficient enough for the livelihood security of the villagers. Nevertheless, the villagers who employed this pattern struggled to adjust to the changing conditions by exploring alternative cultivation system that is dynamic and potential to be in transition to sustainable system in the future. This system, however, is still at infancy stage and unstable. It still depended on purchasing means of production, outside market, and additional wage labour.

The third is an alternative and sustainable system. This system is capable of adjusting to the alternative of mixed system of cultivation. That is to combine a sustainable rotational cultivation system and permanent commercialized agriculture and agro-forestry, by keeping fruit trees and other trees in the cultivated lands in the same way as the second pattern. This system is more sustainable because there are a large amount of land areas for long fallow period of rotation. It is proved to be stable and sufficient.

The study also showed two common characteristics shared by the above three patterns of cultivation. First, the villagers tended to practice intensive cultivation and agro-forestry in order to hold the land for ownership rights. Second, the villagers maintained their usufruct rights over the fallow lands. These two land holdings manifested that the villagers tried to integrate the complex land holding. This mixed system would help the villagers to keep their cultivating system alive through the pressing condition from outside. Because this mentioned system enable the villagers to combine the private property with the common property. It provided the opportunity for the villagers under stress to adapt and help reduce the conflict within the communities.

Under the constant pressure from conservation policies of the Royal Forestry Department, the villagers realized that it was necessary to maintain the communal lands for adaptation. They at the same time called for state to guarantee their private property

on the cultivated lands as well as the communal rights on community forest. The integration of these two systems to co-exist as the complex system on the basis of common property resource management would assure the capability of the communities to have alternatives for adaptation and maintain the dynamic of rotational cultivation system. The community forest can facilitate the sustainable rotational cultivation for the whole communities.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University